

Stupňánek, Bronislav

Vztah Anaximandrový zoogonie a antropogonie

Pro-Fil. 2010, vol. 11, iss. 1, pp. [37]-54

ISSN 1212-9097

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf11-1-16>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139004>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vztah Anaximandrově zoogonie a antropogonie

Bronislav Stupňánek, FF MU Brno

Abstrakt: Studie pomocí segmentové analýzy pěti existujících zlomků Anaximandrově zoogonie a antropogonie ukazuje, že Aetiův zlomek o zoogonii, dosud téměř všeobecně považovaný za nejspolehlivější, je složený ze segmentů spadajících do oblasti antropogonie – tj. že ve skutečnosti o Anaximandrově zoogonii nepřináší téměř žádné informace. Komplikovaný problém vztahu Anaximandrově zoogonie a antropogonie je tím paradoxně vyřešen: o zoogonii bez Aetiova zlomku máme naprostý nedostatek zpráv.

Abstract: This paper shows by the segmental analysis of five extant fragments of Anaximander's zoogony and anthropogony that Aetius' fragment on zoogony (almost generally considered as the most trustworthy hitherto) is compound of segments which come under the field of anthropogony – i.e. Aetius' fragment doesn't bring scarcely any information about Anaximander's zoogony in fact. The complicated problem of the relation between Anaximander's zoogony and anthropogony is solved paradoxically in this way: we have total lack of accounts on zoogony without Aetius' fragment.

Klíčová slova: Anaximandros, zoogonie, antropogonie, Aetios, Censorinus.

Keywords: Anaximander, zoogony, anthropogony, Aetius, Censorinus.

doi: [10.5817/pf11-1-16](https://doi.org/10.5817/pf11-1-16)

Dosavadní zkoumání a cíl studie

Anaximandrově učení o vzniku živočichů a člověka (zoogonie a antropogonie) představuje dodnes nevyřešený problém a zdá se, že každé možné řešení setrvává na úrovni pouhých spekulací. Nejspíš proto se toto téma objevuje v odborných studiích čím dál méně a v posledních dvaceti letech k němu bylo řečeno opravdu jen velmi málo nového.

Nezájem ale toto téma neprovázal vždy. Odrazovým můstkem novodobého zkoumání byl úžas 19. století nad podobností Anaximandrových názorů s Darwinovou evoluční teorií (život vznikl v moři, dnešní pozemští živočichové kdysi vystoupili z moře na souš a adaptovali se na nové podmínky, předkem člověka jsou ryby, kterým byl člověk na počátku podobný atd.). Spor o to, zda je tato darwinistická interpretace správná, byl hlavním hybným momentem diskuzí ještě do 50. let minulého století. Tyto diskuze utnula až Loenenova studie *Was Anaximander an evolutionist?* (1954), asi vůbec nejkvalitnější text k tématu Anaximandrově bio-

logie. Loenen pomocí mnohem přesnějších analýz než jeho předchůdci prokázal, že Anaximandros má k evolučním myšlenkám daleko. Jenže současně s uzavřením tohoto problému vystoupil do popředí zkoumání jiný problém, který byl otázkou evolucionismu dlouho zastíňován: Loenenovy analýzy jasně prokázaly, že pět svědectví (zlomků), které k tomuto tématu máme, je nekonzistentních a v detailech a logických důsledcích si odporují. Loenen si tedy jako první v této oblasti důrazně položil otázku: které zlomky jsou hodnověrné a které zmatečné?

Tato otázka dosud není spolehlivě zodpovězena a kladu si ji i já v této studii. Mým cílem je přijít ještě s mnohem preciznější analýzou, než je ta Loenenova, a na jejím základě tuto otázku rozhodnout. Avšak v této studii nemám ambici vyřešit všechny dílčí problémy, které se v rámci pětice zlomků vyskytují, ale jen ten, který lze považovat za hlavní: jaký je vztah mezi Anaximandrovou zoogonií a antropogonií?

Problém spočívá v tom, že každý z pěti zlomků hovoří v tomto ohledu trochu jinak. Jsou tu jednak významné podobnosti, které vedly řadu odborníků k názoru, že zoogonie a antropogonie jsou u Anaximandra tímž procesem. Na druhou stranu jsou tu i rozdíly a jeden zlomek (Pseudo-Plútarchos) dokonce explicitně staví člověka do protikladu k ostatním živočichům. Tedy i názor, že se nejedná o týž proces, lze textově podložit. Od padesátých let (po Loenenovi) se mnohem častěji prosazuje tendence vidět Anaximandrovu zoogonii a antropogonii jako dva odlišné procesy, snad také proto, že opačný názor (převažující do té doby) byl spojen s darwinismem a s přehlížením inkonzistencí. Na druhou stranu i tak významný badatel jako Kahn (1960, s. 112-113) argumentoval pro totožnost obou procesů.

Badatelská tradice před Loenenem měla až na výjimky tendenci rozdíly mezi zlomky neanalyzovat a zahlazovat. Po Loenenovi se naopak věrohodnost jednotlivých zlomků stala jedním z hlavních témat. I v této pozdější době se najde dost autorů, kteří se snaží udržet konzistenci všech zlomků, nicméně obvykle jsou závěry takovýchto autorů mnohem opatrnější. Obecně však platí, že detailnější rozborů mají tendenci k vylučování některého ze zlomků.

Zlomků máme pět. Budu je nadále označovat podle jmen (nebo pseudojmen) jejich autorů: Aetios, Hippolytos, Plútarchos, Pseudo-Plútarchos, Censorinus:

Aetios:

„Anaximandros [tvrdil], že první živočichové se zrodili ve vlhku, obklopeni ostnatými kůrami. Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na sušší [povrch], a když kůra praskala, na krátký čas [ještě] změnili způsob života.“¹

Hippolytos:

„Živočichové vznikají vypařování sluncem. Člověk byl na počátku podoben jinému živočichu, tj. rybě.“

Plútarchos:

„... lidé prý na počátku vznikli a dostali výživu uvnitř ryb jako žraloci, a když se stali schopnými sami si pomáhat, tehdy vystoupili a obsadili zemi.“

Pseudo-Plútarchos:

„Dále říká, že na počátku se člověk zrodil z živočichů jiné podoby, protože jiní se brzy žijí samostatně, jen člověk potřebuje dlouhodobé vyživování. Proto by také, jsa takový, na počátku v žádném případě nebyl zachován.“

Censorinus:

¹ Všechny překlady v této studii jsou mé vlastní. Přesné odkazy na konkrétní spisy, jejich přibližná datace a řazení podle edice Diels-Kranz viz srovnání na s. 44-45.

„Anaximandros z Miletu si myslel, že ze zahřáté vody a země povstaly buď ryby nebo rybám velmi podobní živočichové, ve kterých lidé vznikli [a kteří] uvnitř uchovávali plod do puberty; tehdy teprve praskli a vystoupili muži a ženy, kteří už byli schopni se živit.“

Velká skupina autorů se snaží těchto pět svědectví uvést do souladu, aniž by z nich cokoli vylučovala. Jsou to následující autoři: Teichmüller (1966, původní vydání – dále jen p.v.² – 1874), Zeller (1876), Tannery (1986, p.v. 1887), Deussen (1919, p.v. 1891), Gomperz (1964, p.v. 1893), Osborn (1896), Nestle (1908), Ziegler (1913), Burnet (1920), Diels (1923), Nordenskiöld (1936, p.v. 1926), Cornford (1952), Fränkel (1976, p.v. 1962), Gigon (1968), Hussey (1997, p.v. 1972), Kirk (Kirk-Raven-Schofield, 1983), Conche (1991), McKirahan (1994) a Graham (2006).

Řada odborníků si ale všímá rozporů mezi zlomky a snaží se určit a odstranit jejich příčinu – v podobě některého ze zlomků. Následující seznam ukazuje, které zlomky (označovány jménem doxografa) jsou vylučovány kterými badateli. (Kurzívou jsou vyznačeni badatelé, kteří zpochybňují svědectví jako celek, ostatní zpochybňují pouze některou z informací v daném svědectví.)

Aetios:

Zeller (1884, s. 40, 50, pozn. 2, 51, pozn. 5)

Hippolytos:

Erhard (1940, s. 110), Loenen (1954, s. 229-230), Guthrie (1985, s. 102)

Plútarchos:

Kahn (1960, s. 70), *Erkell* (1982, s. 127), *Mansfeld* (1987, s. 22), *Naddaf* (2005, s. 90-91, 201, pozn. 98, Couprie – Hahn – Naddaf, 2003, s. 16-17, 58, pozn. 31)

(Plútarcha naopak obhajují: Hijmans, 1960, s. 33, Hershbell, 1986, s. 176-177, Garcia Quintela, 1987, s. 162-164, 168-169.)

Pseudo-Plútarchos:

Loenen (1954, s. 229-230)

Censorinus:

Eastman (1905, s. 705), Loenen (1954, s. 229, pozn. 1), *Mansfeld* (1987, s. 22), *Naddaf* (2005, s. 90-91, 201, pozn. 98, Couprie – Hahn – Naddaf, 2003, s. 16-17, 58, pozn. 31)

(Censorinova věrohodnost byla naopak zdůrazněna Dielsem, 1965, s. 186-199, p.v. 1879 a Zieglerem, 1913, s. 533-534.)

Jak je vidět, všech pět zlomků bylo různými autory vyloučeno. Při rekonstrukci původního Anaximandrova učení lze tedy viditelně postupovat různými způsoby, a dosahovat rozmanitých (v jisté optice nutných) výsledků. Jestliže bylo v různých pracích postupně odmítnuto všech pět zlomků, je rozumné vyjít z předpokladu, že žádný zlomek sám o sobě neposkytuje garanci věrohodnosti. To je výchozí bod mé budoucí segmentové analýzy, ještě před její realizací však podrobněji uvedu metodické důvody, které mě právě k této analýze přivedly.

² Označení p.v., původní vydání, udává rok toho konkrétního vydání, které jsem měl k dispozici v reprintu nebo v překladu do jiného jazyka.

Metodické poznámky

Měl jsem v ruce valnou většinu textů na téma Anaximandrovky biologie, a při jejich pročítání jsem musel konstatovat, že žádný z autorů nezačal na pevné půdě. Narážel jsem na (dle mého názoru) opakující se metodické chyby při rekonstrukci původního významu zlomků. Vyzdvihl bych především čtyři:

1) *Autoři nedostatečně reflektují to, že předlohou všech pěti zlomků je Theofrastos, nikoli Anaximandros. Při rekonstrukci se tedy zásadně nemůžeme dostat o moc hlouběji než k Theofrastovu předlohovému textu (který se nedochoval).* To, že předlohou všech pěti zlomků je jediný text, není pouhý předpoklad. Ačkoli se jistí autoři snažili prohlásit některé zlomky za záležitost jiné tradice (Hippolyta a Pseudo-Plútarcha Loenen, 1954, s. 218-219, 229-230; Plútarcha Kahn, 1960, s. 70-71 a Erckell, 1982, s. 127; Censorina Eastman, 1905, s. 705), bylo myslím už dostatečně prokázáno (a mé následné analýzy to potvrdí), že zlomky jsou si natolik podobné (a navíc většina autorů je natolik svázána s theofrastovskými zdroji), že je vysoce nepravděpodobné, že by se jednalo o tradice, které se nesbíhají u Theofrasta. Aetios má evidentní podobnosti s Censorinem (viz Diels, 1965, s. 186-199, p.v. 1879, Ziegler, 1913, s. 533-534, ale i Mansfeld, 1987, s. 22), Censorinus s Plútarchem (Hijmans, 1960, s. 33, Hershbell, 1986, s. 176-177, Garcia Quintela, 1987, s. 162-164, 168-169 a nepřímou i Guthrie, 1985, s. 102-103), a jak je vidět kousek níže (barevný text), i Censorinus s Hippolytem a Pseudo-Plútarchem.

I když se ale původ všech pěti textů sbíhá u Theofrasta, stále lze rozumně uvažovat o tom, že některé skupiny zlomků mají společnou předlohu mladší než Theofrastos (tzn. že jejich textové tradice se nerozvíjejí do pěti cest hned u Theofrasta, ale v některých případech u nějaké pozdější předlohy).³ Např. existuje dosti paralel mezi doxografickými spisky Pseudo-Plútarcha (před 4. stol. n. l.) a Hippolyta (3. stol. n. l.) – nějaká společná potheofrastovská předloha tudíž není vyloučena, ale ani ji zatím nikdo neprokázal. Druhou společnou předlohou, o které se uvažovalo, je společná předloha Aetia (konec. 1. stol. n. l.) a Censorina (3. stol. n. l.) – *Vetusta placita* (asi 1. stol. přnl.), nedochovaný spis, který podle Dielsovy široce uznávané teorie vycházel z Theofrasta a z nějž čerpalo paralelně s Aetiem relativně mnoho (částečně) dochovaných autorů. O této teorii bude podrobnější řeč později. Ani jedna uvažovaná společná předloha však nenarušuje fakt, že každý z doxografů zachoval něco jiného a že vzájemné shody mezi zlomky jdou napříč možným společným předlohám (např. Censorinus obsahuje informaci o rybě, která není obsažena v Aetiovi, je obsažena v Hippolytovi a není v Pseudo-Plútarchovi).

2) *Za nejčastější a nejpodstatnější chybu ale považuji to, že badatelé si obvykle zvolí jeden ze zlomků jako výchozí a k němu pak hledají v dalších zlomcích konzistentní doplnění a rozvinutí. Zásadní problém spočívá ve volbě výchozího zlomku, která až na výjimky nebývá nijak zdůvodněna, je tedy zcela arbitrární. Samozřejmě sama volba onoho výchozího zlomku je u naprosté většiny autorů nereflektovaná a nevědomá.* Autoři přitom tendují k tomu vybrat si za výchozí především dva zlomky: Aetia a Pseudo-Plútarcha (právě proto jsou to ty dva, které

³ Naopak lze považovat za téměř vyloučené, že by tu existovala bezprostřední závislost přímo mezi některými z těchto pěti zlomků. Jediný Mansfeld je jiného názoru (1987, s. 22) – totiž, že Plútarchos a Censorinus mohli vycházet z Aetia a doplnit ho o smyšlené informace - ovšem tento svůj názor nejenže Mansfeld v dané práci argumentačně nepropracovává, ale v dalších svých dílech, která se přímo specializují na problematiku doxografie, tento názor, pokud vím, neopakuje. Moje následné analýzy pak ukáží, že není možné odvozovat žádný ze zlomků od žádného jiného – jednotlivé informace (segmenty), které se ve zlomcích opakují, se nikdy neopakují dvakrát v podobném složení. Vždy jsou třeba minimálně dva další zlomky, abychom složili informace obsažené ve třetím. To platí o každém z pěti zlomků.

jsou nejméně často označovány za nevěrohodné). Pokud si položíme otázku, proč si odborníci vybírají právě tyto zlomky, odpověď je vcelku překvapivá: protože obsahují jedinečné informace. (Aetios jako jediný obsáhleji hovoří o vzniku živočichů, Pseudo-Plútarchos jako jediný zdůvodňuje, proč člověk musel vzniknout v jiném živočichu.) Právě odtud startují badatelé své rekonstrukce, i když logičtější by bylo začít naopak od něčeho, co je doloženo opakovaně. Nicméně právě jedinečné informace jsou „neproblematické“, protože se nevyskytuje žádná jejich alternativní verze, která by je zpochybňovala.

3) *Autoři obvykle (s výjimkami – např. Loenen) přiřazují k výchozímu zlomku sukcesivním způsobem další „hodící se“ zlomky. O první jistotu opřou druhou, o druhou třetí atd. Tento postup nakonec vede buď k vyřazení jednoho/více zlomků, které už nelze konzistentně zapojit (což lze ovšem udělat a zdůvodnit i s maximální elegancí – viz Kahn, 1960, s. 70-71), nebo to vede k interpretačním deformacím zbylých zlomků (i to lze provést velmi důmyslně – viz zvl. Conche, 1991, s. 230-232). Problém spočívá v tom, že pořadí připojovaných zlomků je v podstatě libovolné, takže nelze rozhodnout, proč je představa daného badatele správnější než představa jiného, který vyzvedl/potlačil jiné momenty nebo zlomky.*

4) *Poslední zásadní problém spočívá v tom, že badatelé přijímají líčené situace (třeba zrod člověka z ryby) tak, jak jim je doxograf podává, a pomíjejí to, z čeho jsou tyto situace složeny. Vysvětlím: Příslušné situace (nebo verze)⁴ jsou v něčem si podobné a v něčem odlišné. Loenen jako první významně zdůraznil jejich odlišnost, ale on i jeho následovníci stále zůstávají na úrovni tázání: který doxograf líčí situaci správně? Dle mého názoru je třeba si položit nejprve jinou otázku: proč jsou si situace na jednu stranu podobné a na druhou stranu odlišné? Odpověď je rozhodující pro mou další analýzu: podobnost situací spočívá v tom, z čeho jsou složeny, a jejich rozdílnost v tom, jak jsou složeny. Jednotlivé složky budu nazývat jako (sémantické) segmenty.*

Tedy: u různých doxografů se opakují tytéž segmenty, ale jejich vzájemné propojení se text od textu liší, skládají se do různých situací. Z týchž stavebních kamenů je pokaždé vystavěna trochu jiná stavba, z týchž sémantických segmentů je pokaždé vystavěn trochu jiný sémantický celek (resp. dílčí celek). Lze to vidět na následujícím příkladě zrodu člověka z ryby:

H – **člověk** byl **podobný jinému živočichu**, tj. **rybě**

PP – **člověk vznikl z živočichů jiné podoby**

C – **rybám velmi podobní živočichové**, ve kterých **lidé vznikli**

Vidíme barevně rozlišené společné segmenty: **člověk**, **vzniknout**, **podobnost**, **jiný**, **živočich**, **ryba** a to, že jsou pokaždé propojeny trochu jinak; jsou patrné přesmyky vzájemných vazeb mezi nimi. Hlavní rozdíl líčených situací spočívá, zhruba řečeno, ve vztahu podobnosti a člověka. U Hippolyta člověk je podoben (rybě), u Pseudo-Plútarcha naopak není podoben, u Censorina se podobnost vůbec nevztahuje k člověku. Všichni tři autoři tu tedy pracují s přibližně stejným repertoárem segmentů, ale každý z nich podal tuto sumu segmentů trochu jinak. To, co spolehlivě zbylo z původního textu, jsou opakující se segmenty. Tato slova, tyto významy evidentně musely figurovat i v předloze, jinak by se shodně neopakovaly v různých výtazích z této předlohy.

Pokud tedy hledáme pevné východisko zkoumání, nemůžeme vyjít z libovolně zvoleného výchozího zlomku, z arbitrárně zvolené výchozí situace, ale ze souboru segmentů, které se opakují. Najdeme-li soubor všech segmentů, které se opakují, najdeme tak i pevné informační

⁴ Označení situace se hodí lépe, neboť ze stejných segmentů, jak dále ve studii ukážu, vznikají skutečně různé situace, nikoli jen různé verze jedné situace.

jádro našich pěti zlomků. Teprve pak může následovat rozhodování o tom, která ze situací je nejbližší předloze.

V našem případě např. můžeme díky analýze konstatovat, že to, co je ve třech svědectvích invariantní (a tedy pochází z původního textu), je spojení „podobnost jinému živočichu (rybě)“. Variuje se to, k čemu se tato „podobnost“ vztahuje. Porovnáme-li pak Hippolyta a Censorina, je poměrně zřejmé, že Hippolytovu situaci můžeme chápat jako zjednodušení či úpravu Censorinovy situace (člověk vznikl v živočišných podobných rybám → člověk byl podobný rybám), kdežto opačně si to lze představit těžko. Pseudo-Plútarchos je rovněž odvoditelný z Censorina vynecháním segmentu „ryby“ (člověk vznikl v živočišných podobných rybám → člověk vznikl z živočichů jiné podoby). Doplňme-li to svědectvím Plútarcha, že člověk vznikl v rybách (zde je zase oproti Censorinovi vynechána ona „podobnost jinému živočichu“), pak v tomto případě lze Censorinem líčenou situaci považovat za nejbližší předloze.

Jak už jsem ale říkal, v této studii mi nepůjde o to rozhodnout všechny dílčí neshody, které se v pěti svědectvích nacházejí; to by mohlo být, spolu se zdůvodněním všech překladových nuancí, předmětem samostatné studie. V této studii se těmto detailním problémům nebudu věnovat. Proto než přikročím přímo k analýze, musím vysvětlit některá mírná zjednodušení, kterými si v analýze pomohu (především v zájmu krátkosti a přehlednosti). Nadefinuji si předem jednotlivé segmenty a u problematických či diskutabilních pouze zdůvodním, proč jsem segment určil právě takto a v tomto rozsahu (aniž bych rozvíjel, a následně vyvracel jiné možnosti řešení). Všechny následující předběžné poznámky se tedy vztahují k analýze, která je provedena na s. 44-45.

Analýza

V textu pěti zlomků se mi podařilo najít celkem 12 opakujících se segmentů. Jejich číselné seřazení se sice snaží kopírovat jejich seřazení u Theofrasta, pro naši analýzu to však nemá význam.⁵ Segmenty jsou následující:

- 1 – počátek
- 2 – vlhkost
- 3 – zahřívání sluncem
- 4 – podobnost jinému živočichu
- 5 – ryba
- 6 – obklopenost/uvnitř
- 7 – být živěn
- 8 – časový okamžik přerodu
- 9 – žít se sám
- 10 – prasknutí
- 11 – vystoupení
- 12 – souš

Dohady by mohly nastat při vymezování následujících segmentů (můj výklad je třeba porovnávat s analýzou na následujících stranách):

---

⁵ Samo zdůvodnění, proč byly pravděpodobně segmenty v Theofrastovi seřazeny právě takto, jde nad rámec této studie. Obecně však seřazení respektuje vždy to pořadí segmentů, které se víckrát opakuje, v případě „rovnosti“ pak to, které více odpovídá rekonstruovatelné fabuli.

- Segment 2 (vlhkost) a segment 3 (zahřívání sluncem): u Hippolyta jsou problematické, neboť u něj segment 2 (H: „vypařování“) zahrnuje v sobě vlastně oba významy. Záměrně jsem zdůraznil vlhkost, protože zahřívání sluncem je následně vysloveno zcela explicitně. Diels (1965, s. 560, p.v. 1879) a po něm všechny následné edice Hippolytova textu zde akceptují doplnění „z vypařované vlhkosti“ (tedy namísto „ἔξατμιζόμενα“ „<ἔξ ὑγροῦ> ἔξατμιζομένη“). Tuto Dielsovu konjekturu jsem já akceptovat nemohl. Diels totiž konjekturu založil na srovnání (konkrétně na srovnání jmenovaného Hippolyta s Aetiem a Censorinem) a má segmentová analýza je založena na tomtéž. V případě Hippolyta bych tedy text, rekonstruovaný na základě srovnání s jistými zlomky, srovnával s týmiž zlomky. To je metodicky vyloučeno, a proto Dielsovu konjekturu nepřijímám. Koneckonců bylo už vícekrát konstatováno, že Hippolytův text je dostatečně srozumitelný i bez Dielsovy, jinak příhodné, konjektury (srov. např. Loenen, 1954, s. 219).
- Segment 4 (podobnost jinému živočichu) jsem pro jednoduchost pojal přímo jako celek, především pro jeho kompaktnost. Jak bylo vidět výše, dal by se rozčlenit přesněji, nastal by však problém se segmentem „živočich“, který se objevuje i v jiných souvislostech, což by analýzu zbytečně komplikovalo.
- Segment 8 (časový okamžik přerodu) se skládá ze tří subsegmentů: dosahování kritického věku, zralost/„schopnost“ a „tehdy“. Vzhledem k tomu, že se jedná vždy o nějaké časové určení a že se tři údaje vzájemně doplňují, označil jsem je jako jediný segment.⁶
- Segmenty 7 a 9 – teoreticky by se mohlo jednat o jediný segment (živit/starat se), segment 9 je však od segmentu 7 odlišen tím, že se pojí se samostatností. Oprávněnost rozlišení na dva segmenty se opírá i o to, že ve dvou zlomcích (Plútarchos, Pseudo-Plútarchos) jsou tyto dva segmenty postaveny do kontrastu (být živen X živit se sám) – kontrast tedy patrně bude původní, tedy i rozlišení na dva segmenty má své oprávnění.
- Segment 9 u Aetia není určen ani tak na základě shody sémantické („změnit způsob života“ je sémanticky dost neurčitě) jako poziční, viz srovnání s. 47.

Mezi segmenty jsem nezahrnul témata zlomků, tj. „živočichové“, „člověk“, „vzniknout“.

Následuje vlastní segmentová analýza.

---

⁶ Je možné se tázat, zda výraz „muži a ženy“ u Censorina opravdu značí pohlavní zralost (jak by se na první pohled mohlo zdát), nebo zda se jedná o pouhou stylistickou disimilaci, kdy Censorinus z estetických důvodů nechtěl dvakrát použít týž podmět „lidé“, aby se neopakoval. Myslím, že obě vysvětlení jsou možná, nicméně ve stávajících pracích jsem se setkal pouze s prvním vysvětlením.

Aetios V, 19, 4 (D. 430) = A 30 /1 (konec 1. stol. n. l.)

Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ² γεννηθῆναι τὰ πρῶτα¹ ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα⁶ ἀκανθώδεσι·
 προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας⁸ ἀποβαίνειν¹¹ ἐπὶ τὸ ξηρότερον¹² καὶ περιρρηγνυμένου¹⁰ τοῦ
 φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι^{9?}.

Hippolytos, Refutatio omnium haeresium I, 6, 6 (D. 559 W.10) = A 11 (3. stol. n. l.)

Τὰ δὲ ζῶα γίνεσθαι ἐξατμιζόμενα² ὑπὸ τοῦ ἡλίου³, τὸν δὲ ἄνθρωπον ἐτέρω ζῳῷ⁴
 γεγονέναι – τουτέστιν ἰχθύι⁵ – παραπλήσιον⁴ κατ' ἀρχάς¹.

Plútarchos, Quaestiones convivales VIII, 8, 4; p. 730e = A 30 /3 (1./2. stol. n. l.)

ἐν ἰχθύσιν⁵ ἐγγενέσθαι⁶ τὸ πρῶτον¹ ἀνθρώπους ἀποφαίνεται καὶ τραφέντας⁷ ὡς περ οἱ
 γαλεοὶ καὶ γενομένους ἱκανοῦς⁸ ἑαυτοῖς βοηθεῖν⁹ ἐκβῆναι¹¹ τηνικαῦτα⁸ καὶ γῆς λαβέσθαι¹².

Pseudo-Plútarchos, Stromateis 2, fr. 179, 25 = A 10 (před 4. stol. n. l.)

ἔτι φησὶν ὅτι κατ' ἀρχάς¹ ἐξ ἀλλοειδῶν ζῳῶν⁴ ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη, ἐκ τοῦ τὰ μὲν
 ἄλλα δι' ἑαυτῶν⁹ ταχὺ νέμεσθαι⁹, μόνον δὲ τὸν ἄνθρωπον πολυχρονίου⁸ δεῖσθαι
 τιθηνήσεως⁷· διὸ καὶ κατ' ἀρχάς¹ οὐκ ἄν ποτε τοιοῦτον ὄντα διασωθῆναι.

Censorinus, De die natali 4, 7 = A 30 /2 (3. stol. n. l.)

Anaximander Milesius videri sibi ex aqua terraque² calefactis³ exortos
 esse sive pisces⁵ seu piscibus simillima animalia⁴ in his⁶ homines
 concrevisse fetusque ad pubertatem⁸ intus retentos⁶ tunc demum⁸ ruptis¹⁰
 illis viros mulieresque qui iam se alere⁹ possent⁸ processisse¹¹.

Actios V, 19, 4 (D. 430) = A 30 /1 (konec 1. stol. n. l.)

Anaximandros [tvrdil], že ¹ [první] živočichové se zrodili ² [ve vlhku], ⁶ [obklopeni] ostnatými kůrami. ⁸ [Když pak postupoval [jejich] věk], ¹¹ [vystupovali] ¹² [na sušší [povrch]], a když kůra ¹⁰ [praskala], na krátký čas [ještě] ⁹ [změnili způsob života].

Hippolytos, Refutatio omnium haeresium I, 6, 6 (D. 559 W.10) = A 11 (3. stol. n. l.)

Živočichové vznikají ² [vypařování] ³ [sluncem]. Člověk byl ¹ [na počátku] ⁴ [podoběn jinému živočichu], tj. ⁵ [rybě].

Plútarchos, Quaestiones convivales VIII, 8, 4; p. 730e = A 30 /3 (1./2. stol. n. l.)

... lidé prý ¹ [na počátku] vznikli a ⁷ [dostali výživu] ⁶ [uvnitř] ⁵ [ryb] jako žraloci, a ⁸ [když se stali schopnými] ⁹ [sami si pomáhat], ⁸ [tehdy] ¹¹ [vystoupili] a ¹² [obsadili zemi].

Pseudo-Plútarchos, Stromateis 2, fr. 179, 25 = A 10 (před 4. stol. n. l.)

Dále říká, že ¹ [na počátku] se člověk zrodil z ⁴ [živočichů jiné podoby], protože jiní se brzy ⁹ [žíví samostatně], jen člověk potřebuje ⁸ [dlouhodobé] ⁷ [vyživování]. Proto by také, jsa takový, ¹ [na počátku] v žádném případě nebyl zachován.

Censorinus, De die natali 4, 7 = A 30 /2 (3. stol. n. l.)

Anaximandros z Miletu si myslel, že ze ³ [zahřáté] ² [vody a země] povstaly buď ⁵ [ryby] nebo ⁴ [rybám velmi podobní živočichové], ⁶ [ve kterých] lidé vznikli [a kteří] ⁶ [uvnitř uchovávali] ⁸ [plod do puberty]; ⁸ [tehdy teprve] ¹⁰ [praskli] a ¹¹ [vystoupili] ⁸ [muži a ženy, kteří už byli schopni] ⁹ [se žít].

Přehled segmentů

Aetios	1	2			6		8	9	10	11	12	
Hippolytos	1	2	3	4	5							
Plútarchos	1				5	6	7	8	9		11	12
Pseudo-Pl.	1			4			7	8	9			
Censorinus		2	3	4	5	6		8	9	10	11	

Máme tedy sumu segmentů, o kterých můžeme předpokládat, že figurovaly i v původním Theofrastově referátu. Na základě výskytů těchto segmentů můžeme konstatovat, že je třeba přehodnotit názory hned na čtyři z pěti našich zlomků. Aetios a Pseudo-Plútarchos, o nichž se badatelé domnívají, že přinášejí jedinečné informace, se skládají ze stejných segmentů jako ostatní zlomky. Naopak nejčastěji zpochybnované zlomky Plútarcha a především Censorina se ukazují co do segmentů nejlépe fundované (spolu s Aetiem).

Aetios: Zjištění o Aetiovi považuji za vůbec nejdůležitější. Aetios sice referuje o vzniku živočichů, a to s několika detaily, které nikde nemají obdobu, ale proces vzniku živočichů se jinak skládá ze stejných segmentů jako proces vzniku člověka u jiných autorů. Je tedy dosti pravděpodobné, že valná část Aetiových informací není jedinečná a situace líčená Aetiem není podávána správně.

Hippolytos: Zde segmentová analýza pouze ukázala, že Hippolytos neuvádí ty segmenty, které Aetios sdílí s antropogonií u ostatních doxografů.

Pseudo-Plútarchos: Pseudo-Plútarchovo zdůvodnění zvláštního vzniku člověka (na základě odlišnosti člověka od ostatních živočichů), které je vesměs interprety vysoce oceňováno, se opírá o segmenty, které se vyskytují i v ostatních referátech. Zvl. zde nacházíme kontrast mezi segmentem 7 a 9, který lze najít jak u Plútarcha, tak implicitně i u Censorina (viz níže). Jedinečná, jinde se nevyskytující úvaha (situace) je tedy vystavěna na stejných informacích (a kontrastu), z nichž se skládají i další zlomky. To je, dle mého názoru, dostatečný důvod, proč o autenticitě této úvahy pochybovat (zvl. vezmeme-li v úvahu Pseudo-Plútarchovo obecnou tendenci k hyperinterpretaci). Ovšem z druhé strany mohou být společné segmenty a kontrast naopak znakem autenticity celé úvahy (úvaha by se v tomto případě zakládala jednoduše na totožných faktech). I v takovém případě je tu ale jistá pravděpodobnost, že daná úvaha není autenticky Anaximandrova, nýbrž autenticky Theofrastova (vzpomeňme, že hloub než k Theofrastovi se nelze na základě našich pěti zlomků dostat a podobná úvaha může být snadno vlastním domýšlením). Tudíž je docela možné, že jedna z nejobdivovanějších Anaximandrových úvah pochází až z pera pozdějšího autora.

Plútarchos má s každým z ostatních čtyř zlomků alespoň dva segmenty společné. To je dostatečný důkaz, že tohoto autora nemůžeme jednoduše označit za údajného představitele jiné tradice.

Censorinus je vůbec nejbohatší na počet segmentů; chybí mu pouze tři segmenty: 1, 7, a 12. Všechny tři si přitom lze z kontextu domyslet. Segment 1: že se celý děj odehrával „na počátku“ lidské existence, se rozumí samo sebou. Segment 7: jestliže jsou lidé po svém zrození „už“ schopni se žít (9), znamená to, že předtím je živil někdo jiný (7). Segment 12: člověk z ryb patrně nevystoupil do moře, ale na pevninu – i toto lze předpokládat automaticky. Konečným důsledkem tedy je, že pokud jde o segmentální úroveň, je Censorinus nejlépe dochovaným zlomkem – nikdo nezachoval víc průkazně původních informací z předlohy než on.

To by tedy byla základní zjištění a nyní přistupme k samotnému jádru této studie.

Vztah zoogonie a antropogonie

Anaximandrova antropogonie není ani zdaleka tak nejednoznačná a problematická jako pozůstatky jeho zoogonie. Antropogonii se věnují čtyři z pěti zlomků. Oproti tomu obecná zoogonie je dochovaná špatně. Patří k ní s jistotou pouze segmenty 2 a 3 (viz Aetios a Hippolytos), přičemž tyto segmenty se vyskytují i u Censorina, kde jsou připsány rybovitému předkovi člověka. (V případě, že zoogonie a antropogonie je týž proces, by to znamenalo, že předkové člověka a Aetiovi první živočichové jsou titíž tvorové.)

Ať už tak nebo tak, faktem je, že segmenty, které v Aetiovi následují po segmentu 2, mají svou jednoznačnou obdobu v dalších zlomcích (Plútarchovi a Censorinovi). Dokazuje to následující stručné srovnání:

A: **Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na sušší [povrch], a když kůra praskala, na krátký čas [ještě] změnili způsob života.**

P: **když se stali schopnými sami si pomáhat, tehdy vystoupili a obsadili zemi**

C: **plod do puberty; tehdy teprve praskli a vystoupili muži a ženy, kteří už byli schopni se živit**

Na segmentální úrovni se jedná o evidentně shodný soubor segmentů; ale o různé situace. Plútarchos a Censorinus mluví o člověku, Aetios o živočiších, u Plútarcha a Censorina se všechno děje jednorázově, kdežto u Aetia průběhově, nedokonavě. Censorinus hovoří o prasknutí a následném vystoupení z rybovitě bytosti, naopak Aetios hovoří o vystoupení z vody a následném prasknutí obalu. (Jak jsem ukázal na prvním barevném příkladu, s. 41, takovéto přesmyky informací jsou v doxografii běžné.)

Otázka po vztahu Anaximandrové zoogonie a antropogonie je tedy otázkou po statutu Aetiova zlomku, resp. té jeho části, která vykazuje segmentové shody s dalšími zlomky, podávajícími odlišné situace.

Ačkoli segmentovou analýzu, kterou jsem podnikl, nepoužil nikdo přede mnou, přesto si podobnosti mnozí autoři všimli i bez ní. Existuje tedy např. skupina badatelů na přelomu 19. a 20. století, kteří prohlašovali, že Aetiův zlomek se vztahuje čistě jen na člověka, nikoli na živočichy. S tímto názorem poprvé přišel Zeller, který ho dosti ostře formuloval (1884, s. 40, 50, pozn. 2, 51, pozn. 5). Jeho autorita pak zapůsobila, že byl tento názor dalšími autory přejímán spíše bezmyšlenkovitě, než že by byl dále podkládán nebo rozvíjen (viz Osborn, 1896, s. 34-35, Ziegler, 1913, s. 533-534, Nordenskiöld, 1936, s. 12, p.v. 1926, Hölscher, 1968, s. 116, p.v. 1953).

Druhá skupina autorů měla za to, že zoogonie a antropogonie jsou jedním a týmž procesem, a Aetios hovoří zároveň o živočiších i člověku (Zeller, 1876, s. 209-210,⁷ Nestle, 1908, s. 24-25, Burnet, 1920, s. 71, Diels, 1923, 73-74, Kahn, 1960, s. 70, 112, Hussey, 1997, s. 41, p.v. 1972, Erkell, 1982, s. 126-127), nebo jsou si tyto procesy alespoň velmi velmi podobné (Teichmüller, 1966, s. 64-65, p.v. 1874, Deussen, 1919, s. 45-46, p.v. 1891, Gigon, 1968, 95-96, Barnes, 1982, s. 22).

Jak je patrné, mezi předchozími badateli je naprostá převaha starších autorů, oproti „modernější“ a početnější skupině badatelů, která má za to, že Aetios se vztahuje pouze na živočichy,

⁷ Zeller ve své ranější *Philosophie der Griechen* (1876) zastává mnohem umírněnější stanovisko než v pozdější studii (1884), kde se jeho mínění zradikalizovalo do podoby, o které bylo hovořeno.

a nikoli na člověka (Tannery, 1987, s. 89, p.v. 1887, Gomperz, 1964, s. 54, p.v. 1893, Butler, 1894, s. 8, Erhard, 1940, s. 111, Cornford, 1952, s. 170, Loenen, 1954, s. 220, Hijmans, 1960, s. 35, Fränkel, 1976, s. 303, p.v. 1962, Kirk – Raven – Schofield, 1983, s. 141-142, Guthrie, 1957, s. 32-33; 1985, s. 102, Mansfeld, 1987, s. 62, Conche, 1991, s. 221, 230-231, McKirahan, 1994, s. 42-43, Couprie – Hahn – Naddaf, 2003, s. 14-15, Naddaf, 2005, s. 89-90, Graham, 2006, s. 8).

Segmentová analýza podle mě vylučuje možnost, že by Aetiovo svědectví nemělo nic společného s antropogonií (vylučuje tedy poslední jmenovaný názor). Přinejmenším se ukázalo, že proces popisovaný Aetiem je velmi podobný tomu procesu, ke kterému dochází při vzniku člověka. Jde nyní o to, komu tuto podobnost přičíst. V nejlepším případě (v případě naprosté důvěry k Aetiovi i ostatním doxografům) bychom autorství této podobnosti mohli přičíst samotnému Anaximandrovi, který měl tendenci k analogiím. To se ale nejeví moc pravděpodobné. Kdyby Anaximandrovo učení o zoogonii a antropogonii mělo tak hluboké podobnosti, Theofrastos by to patrně zaznamenal. Naopak, aby mohl vzniknout Aetiův referát vedle ostatních referátů, musel by Theofrastos vytvořit dvě nezávislé zprávy o Anaximandrově zoogonii a antropogonii, z nichž každá by pak měla odlišnou tradici. Není ale pravděpodobné, že by Theofrastos právě zoogonii a antropogonii odděloval, když prakticky všichni předsókratici tyto dvě oblasti pojímali dohromady (tj. člověk vznikl stejným procesem jako ostatní živočichové). Čili když Theofrastos pojednával tento problém, neměl důvod tato dvě témata rozdělovat, a psát dva nezávislé referáty.

Je tedy vysoce pravděpodobné, že k rozdělení původně jedné zprávy došlo někde v doxografické tradici. Pak ovšem padá podezření na Aetia, který jako jediný příslušné segmenty (hlavně 6, 8, 10, 11, 12) připisuje živočichům, proti Censorinovi a Plútarchovi, kteří je připisují člověku.

Důležitou věcí také je, že podle Dielsových teorií by měl Aetiův (konec 1. stol. n. l.) a Censorinův referát (3. stol. n. l.) vycházet zprostředkovaně z jednoho společného a nedochovaného zdroje, tzv. *Vetusta Placita* (asi 1. stol. přnl.), Dielsem předpokládaného doxografického spisu, z nějž Aetios čerpal přímo,⁸ Censorinos pak zprostředkováním přes Varronův spis *Tubero de origine humana* (1. stol. přnl.). Diels poměrně rozsáhle srovnává Aetiovy a Censorinovy doxografické pasáže (Diels, 1965, 186-199, p.v. 1879), a dospívá k tomu, že musely mít společnou předlohu. V obou textech se však najdou i pasáže (na shodné téma), které pravděpodobně společnou předlohu nemají. Diels nicméně považuje Aetiův a Censorinův referát o Anaximandrovi za důkaz shody a společné předlohy. Dalším nabízejícím se důkazem je, že po referátu o Anaximandrovi následuje u obou doxografů referát o Empedoklovi, který vykazuje ještě větší shody. Pokud tu tedy oba doxografové vycházeli z jednoho místa v hypotetickém spisu *Vetusta Placita*, pak je zřejmé, že alespoň jeden z nich musel svou předlohu dezinterpretovat. Jak už bylo řečeno, co do množství zachovaných segmentů lze Censorina považovat za nejlepší a nejdůvěryhodnější zdroj. Avšak existují také dobré důvody, proč důvěřovat Aetiovi. Aetiův referát o Anaximandrově zoogonii obsahuje tři motivy, které lze najít i v referátu Pseudo-Plútarcha o Anaximandrově kosmogonii. Objev, že mezi Anaximandrovou zoogonií a kosmogonií je paralela, bývá připisován Baldrymu (1932, s. 29-30), ve skutečnosti však totéž objevil už 60 let před Baldrym Teichmüller (1966, s. 69, p.v. 1874). Oněmi třemi motivy (resp. segmenty) jsou: „obklopování“, „kůra“ a její „prasknutí“. Zatímco Aetios popisuje, jak první živočichové byli *obklopeni kůrou*, která časem *praskla*, a živočichové změnili způsob života, v referátu o kosmogonii jsou země a vzduch *obrosteny* sférou ohně, která je přirovnána ke *kůře* stromu a tato kůra po čase *praskne* a rozláme se na jednotlivá nebeská tělesa. Shodné detaily stěží budou náhodné, takže i u Aetiova referátu máme silné důvody věřit jeho přesnosti. Přesto ostatní fakta hovoří proti němu. Jak tento rozpor smířit?

⁸ Ve skutečnosti se však Aetios nedochoval a vše, co od něj máme, jsou pouze výtahy z něj.

Odpověď spočívá v tom, že Aetios, jak v následujících řádcích dokážu, musel svůj předložený text podstatně zkracovat, takže z něj vybral jen některé motivy, z nichž jeden šťastně volený byl ten s obklopující kůrou a jejím prasknutím (jinak samo „obklopování“ – segment 6 – a „prasknutí“ – segment 10 – jsou i v Censorinovi).

Podívejme se tedy nyní podrobněji na Aetiův referát. Že Aetios vypouští verba dicendi a mnohdy zhušťuje text až ke kostrbatosti a špatné srozumitelnosti, je o něm známo (srov. Mansfeld – Runia, 1997, s. 231, 246, 279). Na následujícím textu však nejsou patrné jen znaky zhušťování, ale i evidentní známky vypouštění a neúplnosti podávaných informací:

Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῶ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθῶδεσι προβαίνουσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι.

„Anaximandros [tvrdil], že první živočichové se zrodili ve vlhku, obklopeni ostnatými kůrami. Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na sušší [povrch], a když kůra praskala, na krátký čas [ještě] změnili způsob života.“

1) Zvláště působí v textu už protiklad vlhkého a suchého: živočichové se zrodili ve vlhku a vystupovali ἐπὶ τὸ ξηρότερον, doslova na „to (co bylo) sušší“. Interpreti obvykle chápou vlhko, ve kterém se živočichové zrodili, jako moře nebo bahno, pokud ale „vlhko“ (dosl. „to vlhké“) a „to sušší“ jsou v textu původní a patří k sobě, pak se evidentně jedná o abstrakta, substantivizované vlastnosti (poměrně řídký substantivizovaný komparativ τὸ ξηρότερον jsem našel pouze v lékařských a meteorologických spisech a vždy se jednalo o abstraktní substantivizovanou vlastnost). Pokud v zoogonii skutečně hrají roli tyto dva protiklady, pak je v referátu zcela zamlčeno, proč a jakou. Jsou zde pouze použity jako nenápadný pozůstatek po nějaké koncepci. – Pokud naopak tyto obecné výrazy použil až Aetios o své vůli, muselo to být bezpochyby proto, aby zkrátil/vypustil nějaké konkrétní údaje. Oba možné případy tedy nasvědčují tomu, že tu zůstává něco, co nebylo vyřčeno.

2) Druhá věc, která působí přinejmenším zvláště, jsou mluvnické časy slovesných výrazů v druhém souvětí. Až na sloveso μεταβιῶναι (viz bod 3) se totiž jedná o přítomné tvary. K žádnému z dějů v druhém souvětí tedy nedochází jednorázově (když postoupil jejich věk, vystoupili na souš a když kůra praskla, změnili způsob života), nýbrž je zdůrazněn jejich průběh (když postupoval jejich věk... atd.). Řekl bych dokonce, že i komparativ τὸ ξηρότερον (to sušší) namísto mnohem příhodnějšího pozitivu τὸ ξηρόν (souš) má zdůraznit postupnost a neukončenost děje. Nejvíce bije do očí poslední participiální výraz: περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ – když kůra praskala, změnili způsob života. Zde by participium aoristu (když kůra praskla) opravdu dávalo mnohem lepší smysl. Tyto mluvnické záležitosti sice nepoukazují přímo na nějakou vynechanou informaci, ale způsobují, že text nedává dobrý smysl, a působí dokonce jako převedený z aoristu do přítomného (mimořádně odpovídající děje u Plútarcha a Censorina jsou právě v řeckém aoristu a korespondujícím latinském perfektu).

3) Další mluvnická zvláštnost je spojení aoristového slovesa μεταβιῶναι (význam „změnit způsob života“ lze dvojnásobně doložit, viz Stupňánek, 2009, s. 49-51) s časovou okolností ἐπ' ὀλίγον χρόνον (po krátký čas), která vyjadřuje trvání. Sloveso je totiž jednoznačně mutační, takže nepřipadá v úvahu, aby tvořilo aorist komplexivní (ve významu „měnili způsob života po krátký čas“). Aorist mutačních sloves ve spojení s adverbiálně označujícím časový úsek se musí překládat následovně: „změnili způsob života na krátký čas“ (tamtéž, s. 53-54). Nejenže toto spojení je velmi řídké (a v souvislosti s předchozím bodem 2 dělá dojem neumělého napojení „jednorázového“ μεταβιῶναι na uměle vytvořenou „postupnost“ a „neukončenost“ předchozího děje), ale v daném kontextu je problematické. „Změnit způsob života na

krátký čas“ znamená po krátkém čase se k původnímu způsobu života vrátit. Což jistě nemělo být řečeno, takže Aetiova věta působí syntakticky nepřirozeně. Je to tedy opět znak toho, že tu bylo něco přetvářeno nebo vynecháno.

4) Aetios v závěru říká, že živočichové změnili způsob života. To je ale velice nejasná a neúplná informace. Nevíme totiž, ani jaký život vedli před změnou, ani jaký život vedli po ní. Informace o změně způsobu života je tedy téměř zbytečná (a odpovídala patrně rozsáhlejšímu popisu způsobu života v předlohovém textu). Jediné, co se u Aetia dovíme o způsobu života prvních živočichů, je to, že žili ve vlhku a měli ostnatou kůru. Změna těchto věcí je ale explicitně popsána: živočichové přestali žít ve vlhku a shazovali ostnatou kůru – tudíž informace, že změnili způsob života, je buď naprostý pleonasmus (pokud se vztahuje na explicitně popsané změny) nebo naopak zcela neúplný údaj, který vznikl zkrácováním předlohového textu. Místo údaje o změně způsobu života by se sem hodila např. informace: „objevili se už živočichové tak, jak je známe“.

5) Slovní spojení „když postupoval jejich věk, vystupovali na sušší povrch“ působí tak, že postupující věk je příčinou (nikoli jen průvodní okolností) výstupu na souš. Není ale jasné, jakým způsobem postupující věk vede k vyjití na sušší povrch.⁹ Tudíž i zde je patrně něco vynecháno.

6) Podle Aetia první živočichové vyšli všichni z vlhkosti na souš. Mluví tedy jen o živočiších, kteří prodělali stejnou cestu jako člověk (tj. člověk v ostatních zlomech). Nemluví o rybách, nemluví o ptácích. Kde se tedy vzaly ryby, z nichž je tvořen člověk? Interpreti obvykle mají za to, že Aetios tu přirozeně myslí jen na pozemské živočichy. Ryby však musely být pro Anaximandra neméně důležité...

7) Co znamená Aetiova informace, že první živočichové na souši žili jen krátký čas? Předně, hovořit o krátkém čase předpokládá, že ho s něčím poměrujeme, a že jeho krátkost má nějakou příčinu – ani jedno není ve zlomku jasně vysloveno.¹⁰ Ale hlavně: tento krátký čas musel být dostatečně dlouhý, aby se příslušní živočichové spářili, počali, přečkali graviditu a postarali se o svá mláďata klasickým způsobem, dokud nebudou samostatná (pokud přijmeme původnost Pseudo-Plútarchovy úvahy, pak musel Anaximandros nad takovými otázkami uvažovat). Teprve pak mohli zemřít. (Tuto otázku si poprvé položil v trochu modifikované podobě Zeller, 1884, s. 39-40.)

Abych to tedy uzavřel: Aetiův zlomek je zmatený – situace, kterou Aetios vystavěl ze segmentů, je nepřehledná sémanticky i gramaticky a obsahuje některé paradoxní momenty. Proto mám za to, že Aetiův zlomek nehovoří o vzniku živočichů, nýbrž mísí informace o vzniku živočichů a o vzniku člověka.

Co se týče Anaximandrový zoogonie, ocitáme se tedy téměř bez zdrojů. Jediné, co se na vznik živočichů skutečně vztahuje, jsou následující úryvky (bez textů v závorkách):

A: první živočichové se zrodili ve **vlhku** (obklopeni ostnatými kůrami)

H: Živočichové vznikají **vypařování sluncem**. (Člověk byl podoben jinému živočichu, tj. rybě.)

C: ze **zahřáté vody a země** povstaly (buď ryby nebo rybám velmi podobní živočichové)

⁹ Rozhodně se tu nejedná o postupující čas (věk světa), který by mohl souviset s vysycháním moře (srov. *DK* 12 A 27), jak tvrdí někteří badatelé. Výraz ἡλικία (věk, stáří) se vztahuje vesměs na nějaké/ho jedince. Sice je někdy možné užít tento výraz i v přeneseném smyslu, ale pokud tématem zlomku jsou živočichové, je význam slova jasný. Na *jednoznačnost* výrazu upozorňoval už Heidehl, 1913, s. 690, a opakovaně další badatelé až po Conche, 1991, s. 222-223, stále se však objevuje řada autorů, kteří tuto skutečnost nerespektují.

¹⁰ Nicméně Aetiův „krátký čas“ by hypoteticky mohl být protikladem „dlouhodobého“ nesamostatného (lidského) vývoje z Pseudo-Plútarchova zlomku.

Ze tří relevantních situací je to ta Censorinova, která příslušné segmenty nepřisuzuje živočichům obecně, ale rybovitým předkům člověka. Myslím si, že Censorinus, přes svou spolehlivost, tentokrát nezachoval přesně to, co bylo v původní theofrastovské předloze. Hippolytos tomu odpovídá lépe. Kdyby měl totiž Hippolytos (nebo jeho textová tradice) pozitivní informaci o tom, že z vlhka vznikají živočichové podobní rybám, neměl by důvod od sebe zoogonii a antropogonii oddělovat. Zato Censorinus (resp. jeho textová tradice) měl důvod zoogonii a antropogonii spojovat. Censorinus totiž vycházel z Varronova kvalitního spisu *Tubero de natura humana*, který se, jak napovídá název, věnoval především člověku, ne živočichům. Předpokládejme, že v původní předloze (*Vetusta Placita*) stála zpráva se stručnou zoogonií spočívající ve spontánním vzniku živočichů ze zahřátého bahna, následovaná zprávou o zrodu člověka z rybovitého živočicha. Pokud chtěl Varro podat vznik člověka opravdu od začátku, udělal jednoduše to, že rybovitého živočicha (jakožto jednoho z živočichů vůbec) odvodil z bahna. Nezachoval tedy přesně to, co bylo v předloze, ale na druhou stranu se ani zásadně neprohřešil proti jejímu smyslu.

Aetios pak udělal něco podobného, jen naopak. Vyšel patrně z chybného předpokladu, že pro Anaximandra bude platit, tak jako pro valnou většinu antických myslitelů, že vznik člověka se neliší od vzniku ostatních živočichů. Proto když chtěl podat přesnější Anaximandrovu zoogonii, jednoduše na živočichy transponoval jeho antropogonii. U většiny antických filozofů by to nebyl závažný prohřešek, u Anaximandra však ano. Mimochodem, Aetios měl skutečně dobrý motiv podat Anaximandrovu zoogonii, stejně tak jako měl Censorinus dobrý motiv podat jeho antropogonii. Aetios ve svém spise kapitolu o antropogonii nemá, a hovoří jen o zoogonii, stejně tak Censorinus hovoří výhradně o antropogonii. Když tedy v tomto tematickém okruhu Diels nalézá u obou shodné zlomky, je tomu tak, že Aetios příslušný názor podává jako zoogonii, Censorinus jako antropogonii (referáty o Anaximandrově, Empedoklovi a Démokritovi). Jak jsem již řekl, u ostatních autorů to nevádí a nejedná se o dezinterpretaci, u Anaximandra to však způsobilo informační zmatek, díky němuž byly klamány generace badatelů.

Závěr:

- 1) Ve studii jsem zkritizoval dosavadní nemetodický přístup k rekonstrukci Anaximandrové zoogonie a antropogonie. Badatelé se buď snaží pět existujících a nekonzistentních zlomků násilně uvést v soulad, nebo poměrně náhodně určí jeden zlomek (nebo více) jako nevěrohodný.
- 2) K problému jsem přistoupil s tzv. segmentovou analýzou, jež odhlíží od situací, které doxograf líčí, a přihlíží primárně k sémantickým segmentům, ze kterých se tyto situace skládají a které se napříč pěti zlomky opakují. Soubor shodných segmentů představuje mnohem lepší východisko pro přijetí/odmítnutí vzájemně nekonzistentních situací než arbitrárně přijatá výchozí situace (výchozí zlomek), k níž jsou pak připojovány situace konzistentní a vylučovány nebo reinterpretovány situace nekonzistentní.
- 3) Komplikovaný vztah zoogonie a antropogonie, který byl mnohokrát řešen, aniž by byl nalezen definitivní argument, jsem vyřešil odmítnutím jednoho ze základních předpokladů: na základě segmentové analýzy jsem ukázal, že je třeba zpochybnit hodnověrnost Aetiova zlomku. Tento zlomek je sestaven ze segmentů, z nichž jsou jinak vystavěny zlomky antropogonické, tudíž využívá pro popis zoogonie materiál, který se týká Anaximandrové antropogonie. Zlomek, který byl doposud považován za hlavní jistotu, se tedy na základě analýzy ukázal jako zmatečný.

- 4) Tím se ukazuje, že o Anaximandrově zoogonii máme jen minimum informací.
- 5) Dosud mnohdy odmítaný (ale přesto ještě častěji přijímaný) Censorinův zlomek se při analýze ukázal jako nejspolehlivější, byť právě v oblasti zoogonie také přesně neodpovídá předloze.
- 6) Pseudo-Plútarchova úvaha o dlouhodobé nesamostatnosti dítěte oproti zvířecím mláďatům, která je novodobými anaximandrovskými interprety vysoko ceněna, je na základě segmentové analýzy rovněž zpochybnitelná. Tato jinde se neobjevující úvaha je totiž založena na segmentech, které se u jiných doxografů objevují. To by mohlo svědčit pro možnost, že autorem úvahy není Anaximandros, nýbrž Pseudo-Plútarchos. I kdyby ale úvaha byla původní (tzn. pocházela z předlohy), stále je možné, že jejím autorem byl Theofrastos a ne Anaximandros.

Použitá literatura

Primární literatura

- Diels, H. – Kranz, W. (eds.) (1951) *Die Fragmente der Vorsokratiker*. 6. Aufl. Berlin: Weidmann.
- Hubert, C. (ed.) (1971) *Plutarchi Moralia*. Vol. IV. 2. Aufl. Leipzig: Teubner.
- Hultsch, F. (ed.) (1867) *Censorini De die natali*. Lipsiae: Teubner.
- Marcovich, M. (ed.) (1986) *Hippolytus. Refutatio omnium haeresium*. Berlin: De Gruyter.
- Mau, J. (ed.) (1971) *Plutarchi Moralia*. Vol. V, Fasc. 2, Pars 1. Leipzig: Teubner.
- Pantelia, M., et al. (eds.) (2000) *Thesaurus Linguae Graecae #E: A Digital Library of Greek Literature*. [CD-ROM]. Irvine: University of California, Irvine.
- Sandbach, F. H. (ed.) (1967) *Plutarchi Moralia*. Vol. VII. Leipzig: Teubner.

Slovníky a gramatiky

- Andrews, E. A. (1851) *Copious and Critical Latin-English Lexicon*. New York: Harper & Brothers.
- Gildersleeve, B. L. – Lodge, G. (1903) *Gildersleeve's Latin Grammar*. 3rd revised and enlarged ed. London: Macmillan.
- Goodwin, W. W. (1930) *A Greek Grammar*. Boston: Ginn.
- Liddell, H. G. – Scott, R. – Jones, H. S. (1966) *A Greek-English Lexicon*. 9th new revised ed. Oxford: Clarendon Press, 1940. Repr.
- Niederle, J. – Niederle, V. – Varcl, L. (1998) *Mluvnice jazyka řeckého*. Praha: SPN, 1956. Repr. Praha: Vyšehrad.
- Pape, W. (2005) *Griechisch-Deutsch. Altgriechisches Wörterbuch* [CD-ROM]. Berlin: Directmedia.
- Schenkl, K. (1878) *Deutsch-Griechisches Schul-Wörterbuch*. 3. Aufl. Leipzig: Teubner.
- Smyth, H. W. (1920) *A Greek Grammar for Colleges*. New York: American Book Company.
- Sophocles, E. A. (1900) *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods. From B. C. 146 to A. D. 1100*. Memorial ed. New York: Scribner's Sons.
- Woodhouse, S. C. (1932) *English-Greek Dictionary: A vocabulary of the Attic language*. London: Routledge.

Sekundární literatura

- Baldry, H. C. (1932) Embryological Analogies in Pre-Socratic Cosmogony. *Classical Quarterly*, vol. 26, s. 27-34.

- Barnes, J. (1982) *The Presocratic Philosophers*. 2nd revised ed. London: Routledge.
- Burnet, J. (1920) *Early Greek Philosophy*. 3rd ed. London: Black.
- Butler, N. M. (1894) Anaximander on the Prolongation of Infancy in Man. A Note on the History of the Theory of Evolution. In *Classical Studies in Honour of Henry Drisler*. New York: Macmillan, s. 8-10.
- Conche, M. (1991) *Anaximandre: Fragments et Témoignages*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Cornford, F. M. (1952) *Principium sapientiae: The Origins of Greek Philosophical Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupric, R. L. – Hahn, R. – Naddaf, G. (2003) *Anaximander in Context: New Studies in the Origins of Greek Philosophy*. Albany : State University of New York Press.
- Deussen, P. (1919) *Allgemeine Geschichte der Philosophie*. Bd. 2, Abt. 1. Die Philosophie der Griechen. 2. Aufl. Leipzig: Brockhaus.
- Diels, H. (1923) Anaximandros von Milet. *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur*, vol. 51, s. 65-75.
- Diels, H. (1965) *Doxographi Graeci (Prolegomena)*. 4. ed. Berolini: De Gruyter, s. 1-263.
- Eastman, C. R. (1905) Anaximander, Earliest Precursor of Darwin. *Popular Science Monthly*, vol. 67, s. 701-706.
- Erhard, H. (1940) War Anaximandros Deszendenztheoretiker? *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, vol. 33, s. 107-111.
- Erkell, H. (1982) Anaximander über die Entstehung des Menschengeschlechts. *Eranos: Acta Philologica Suecana*, vol. 80, s. 125-128.
- Fränkel, H. (1976) *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums. Eine Geschichte der griechischen Epik, Lyrik und Prosa bis zur Mitte des fünften Jahrhunderts*. 3. Aufl. München: Beck, 1962. Repr.
- Garcia Quintela, M. V. (1987) L'anthropogonie d'Anaximandre. Problèmes d'interprétation tournant autour de la sagesse milésienne archaïque. *Quaderni di Storia*, vol. 13, s. 161-176.
- Gigon, O. (1968) *Der Ursprung der griechischen Philosophie von Hesiod bis Parmenides*. 2. Aufl. Basel: Schwabe.
- Gomperz, T. (1964) *The Greek Thinkers. A History of Ancient Philosophy*. Vol. 1. 7th ed. London: Murray.
- Graham, D.W. (2006) *Explaining the Cosmos: The Ionian Tradition of Scientific Philosophy*. Princeton : Princeton University Press.
- Guthrie, W. K. C. (1957) *In the Beginning: Some Greek views on the origins of life and the early state of man*. Ithaca: Cornell University Press.
- Guthrie, W. K. C. (1985) *A History of Greek Philosophy*. Vol. 1. The Earlier Presocratics and the Pythagoreans. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heidel, W. A. (1913) On Certain Fragments of the Pre-Socratics: Critical Notes and Elucidation. *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences*, vol. 48, s. 681-734.
- Hershbell, J. P. (1986) Plutarch and the Milesian Philosophers. *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, vol. 114, s. 172-185.
- Hijmans, B. L. (1960) Anaximanders biologische Fragmente im System seiner Philosophie. *Acta Classica*, vol. 3, s. 32-35.
- Hölscher, U. (1968) Anaximander und die Anfänge der Philosophie. In Gadamer, H. G. (ed.). *Um die Begriffswelt der Vorsokratiker*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 95-176. [Původně otištěno: Hölscher, U. (1953) Anaximander und die Anfänge der Philosophie. *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, vol. 81, s. 257-277, 385-418.]
- Hussey, E. (1997) *Presokratiki*. Praha: Rezek.

- Kahn, Ch. H. (1960) *Anaximander and the Origins of Greek Cosmology*. New York: Columbia University Press.
- Kirk, G. S. – Raven, J. E. – Schofield, M. (1983) *The Presocratic Philosophers*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loenen, J. H. (1954) Was Anaximander an Evolutionist? *Mnemosyne*, vol. 7, s. 215-232.
- Mansfeld, J. (1987) *Die Vorsokratiker*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- Mansfeld, J. - Runia, D. T. (1997) *Aëtiana: The Method and Intellectual Context of a Doxographer*. Vol. 1. The Sources. Leiden: E. J. Brill.
- McKirahan, R. D. (1994) *Philosophy before Socrates: An introduction with texts and commentary*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Naddaf, G. (2005) *The Greek Concept of Nature*. Albany: State University of New York Press.
- Nestle, W. (1908) *Die Vorsokratiker*. Jena: Diederichs.
- Nordenskiöld, E. (1936) *The History of Biology. A Survey*. 2nd ed. New York: Tudor Publishing.
- Osborn, H. F. (1896) *From the Greeks to Darwin: An outline of the development of the evolution idea*. 2nd ed. New York: The Macmillan Company.
- Stupňánek, B. (2009) Řecké sloveso μεταβιῶναι a Anaximandrova zoogonie. *Pro-Fil*, vol. 10, no. 2, s. 45-58. Dostupné z WWW:
< <http://www.phil.muni.cz/~macha/profil/index.php/profil/article/view/42> >.
- Tannery, P. (1986) *Pour l'histoire de la science hellène: De Thalès à Empédocle*. Paris: F. Alcan, 1887. Repr. New York: Garland.
- Teichmüller, G. (1966) *Studien zur Geschichte der Begriffe*. Berlin: Weidmann, 1874. Repr. Hildesheim: Georg Ohms Verlags-buchhandlung.
- Zeller, E. (1876) *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung*. Bd. 1. Allgemeine Einleitung. Vorsokratische Philosophie. 4. Aufl. Leipzig: Fues's Verlag.
- Zeller, E. (1884) *Vorträge und Abhandlungen*. Dritte Sammlung. Leipzig: Fues's Verlag.
- Ziegler, K. (1913) Menschen- und Weltenwerden. Ein Beitrag zur Geschichte der Mikrokosmosidee. *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur*, vol. 31, s. 529-573.